

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗКРАДАНЬ ЛІСОДЕРЕВИНИ

Романенко Роман Романович - головний судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних досліджень, лабораторії комп'ютерно-технічних досліджень Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

УДК 343.98:343.74

В статье рассмотрены теоретические вопросы, связанные с криминалистической характеристикой незаконной порубки леса и хищений лисодеревины. Подробно проанализированы такие составляющие криминалистической характеристики как: предмет преступного посягательства, способ совершения уголовного правонарушения, личность преступника, типичные следы уголовного преступления.

Рассмотрены мысли отечественных и зарубежных ученых, специалистов в области уголовного права, уголовного процесса, криминалистики по исследованию вопросов криминалистической характеристики уголовных правонарушений в сфере охраны леса.

Сформулированы цель исследования, а именно детальный анализ основных элементов криминалистической характеристики хищений лисодеревины, что значительно поможет следователям и другим подразделениям в их практической деятельности при расследовании уголовных преступлений этой направленности.

В статье определено, что не все названные элементы криминалистической характеристики работают одинаково в различных видах уголовных правонарушений. Одни из них приобретают первостепенное значение, другие, наоборот, отходят на второй план или даже отсутствуют. Элементы криминалистической характеристики уголовных преступлений связаны между собой. При наличии одних признаков следователь может предположить наличие других (например, по следам, оставленным на месте происшествия, возможно предположить профессиональные навыки преступника, его возраст, пол, наличие аномалий психики и др.). В этом заключаются значимость криминалистической характеристики, ее практическая роль.

Проведенным анализом судебной практики назван типичные следы, которые могут быть совершены при незаконной порубке леса и хищении лисодеревины, а именно: изменения, которые произошли на земельном участке после незаконной порубки; изменения, которые произошли в помещении, откуда осуществлялось хищение лисодеревины; следы, оставленные сельскохозяйственной техникой; следы рук, следы обуви; следы шин транспортного средства (-ов), гусениц трактора; биологические следы человека (моча, пот, слюна, кровь и т.д.) и др.

Ключевые слова: уголовное преступление, криминалистическая характеристика, лес, лисодеревины, незаконная порубка леса, охрана лесов.

Articolul tratează probleme teoretice legate de caracteristicile criminalistice ale tăierii ilegale și furtului de arbori de vulpe. Analizate în detaliu astfel de componente ale caracteristicilor criminalistice precum: subiectul unei infracțiuni, metoda săvârșirii unei infracțiuni, identitatea infractorului, urmele tipice ale unei infracțiuni. Sunt luate în considerare gândurile oamenilor de știință autohtoni și străini, specialiști în domeniul dreptului penal, proceduri penale, criminologiei privind studiul problemelor caracteristicilor criminalistice ale infracțiunilor în domeniul protecției pădurilor.

Scopul studiului este formulat, și anume, o analiză detaliată a principalelor elemente ale caracteristicilor criminalistice ale furtului de vulpi, care va ajuta în mod semnificativ anchetatorii și alte departamente în activitățile lor practice în investigarea infracțiunilor penale din această direcție.

Articolul stabilește că nu toate elementele numite ale caracteristicilor criminalistice funcționează în același mod în diferite tipuri de infracțiuni. Unele dintre ele sunt de o importanță capitală, în timp ce altele, dimpotrivă, se estompează în fundal sau chiar sunt absente. Elementele caracteristicilor criminalistice ale infracțiunilor sunt interconectate. În prezența unor semne, anchetatorul își poate asuma prezența altora (de exemplu, din urmele lăsate la locul incidentului, este posibil să se asume abilitățile profesionale ale infractorului, vârsta, sexul, prezența anomalii psihice etc.). Aceasta este semnificația caracteristicilor criminalistice, rolul său practic.

Analiza practicii judiciare a identificat urme tipice care pot fi comise în timpul tăierii ilegale a unei păduri și furtului unui vulpe, și anume: modificări care au avut loc pe un teren după tăierea ilegală; schimbări care au avut loc în cameră de unde a fost furat vulpea; urmele lăsate de utilajele agricole; urme de mână, urme de picioare; urme de anvelope pentru vehicule, vehicule pentru tractoare; urme biologice umane (urină, sudoare, salivă, sânge etc.) etc. Cuvinte cheie: infracțiune, caracteristici criminalistice, pădure, vulpi, tăiere ilegală, protecție a pădurilor.

The article considers theoretical issues related to the forensic characterization of illegal logging and theft of timber. Such components of the forensic characteristic as: a subject of criminal encroachment, a way of commission of a criminal offense, the person of the criminal, typical traces of a criminal offense are analyzed.

The opinions of domestic and foreign scientists, specialists in the field of criminal law, criminal procedure, criminology on the study of forensic characteristics of criminal offenses in the field of forest protection are considered.

The purpose of the study is formulated, namely a detailed analysis of the main elements of the forensic characteristics of theft of timber, which will significantly help investigators and other units in their practical activities during the investigation of criminal offenses of this direction.

The article states that not all these elements of forensic characteristics work equally in different types of criminal offenses. Some of them are of paramount importance, others, on the contrary, recede into the background or even absent. The elements of the forensic characterization of criminal offenses are interrelated. If there are some signs, the investigator may assume the presence of others (for example, on the traces left at the scene, it is possible to assume the professional skills of the offender, his age, gender, mental anomalies, etc.). This is the significance of forensic characteristics, its practical role.

The analysis of case law names the typical traces that can be committed in illegal logging and theft of timber, namely: changes that occurred on the land after illegal logging; changes that took place in the room where the timber was stolen; traces left by agricultural machinery; handprints; footprints; traces of vehicle tires, tractor tracks; biological traces of man (urine, sweat, saliva, blood, etc.), etc.

Key words: criminal offense, forensic characteristics, forest, timber, illegal logging, forest protection.

Постановка проблеми. Безперервне збільшення незаконної порубки лісу та розкрадання лісодревини в Україні зумовило потребу у слідчій практиці щодо розробки криміналістичних рекомендацій з розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Така ситуація є передумовою утворення криміналістичної методики розслідування розкрадань лісодревини.

Дискусійними серед науковців залишаються питання утворення методик розслідування кримінальних правопорушень та питання криміналістичних характеристик, зокрема розкрадання лісодревини. Цікавою вбачається концепція «базової методики розслідування

кримінальних правопорушень», як переосмислених та упорядкованих загальних положень криміналістичної методики, які б мали стати основою утворення певних методик розслідування. Така базова методики мала б мати два рівні: характерні варіанти злочинної діяльності; опис процесу розкриття та розслідування кримінального правопорушення.

У такому випадку базова методика показує як описовий так і керуючий аспекти розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 96, 109].

У зв'язку із цим, вдосконаленню підлягає побудова програм, розроблення методик та моделей для якісного розслідування кримі-

нальних правопорушень, пов'язаних із розкраданням лісодеревини.

Стан дослідження. Над проблемними питаннями визначення сутності криміналістичної характеристики загалом та криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері охорони лісу працювали такі науковці та практики: Р. Белкін [2], П. Біленчук [3] Р. Боровських [4], М. Васильєва [4], І. Герасимов [5], Л. Драпкін [6], В. Дрозд [7], С. Єгоров [8], В. Журавель [9], С. Куємжієва [10], С. Мітрічев [11], М. Панов [12], М. Салтевський [13], В. Шепітько [14], М. Яблоков [15] та інші.

Не зважаючи на це, ступінь наукової розробленості проблематики визначення криміналістичної характеристики розкрадання лісодеревини наразі недостатній.

Метою статті є детальний аналіз основних елементів криміналістичної характеристики розкрадання лісодеревини, що допоможе працівникам Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень цієї спрямованості.

Виклад основного матеріалу. І. Герасимов вважає, що криміналістична характеристика визначає зміст та істотні положення інших структурних частин методики розслідування [6, с. 7]. В. Журавель, вказує, що криміналістична характеристика є теоретичним підґрунтям побудови методики розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 107].

На думку С. Єгорова, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це ідеалізований об'єкт початкового засобу пізнання, а кінцевий результат пізнання виражається у вигляді моделі злочинної діяльності [8, с. 32].

Визначає криміналістичну характеристику як поняття різного ступеня абстракції, що містять різні рівні інформації стосовно кримінального правопорушення В. Гавло [3, с. 357–361]. С. Куємжієва розглядає криміналістичну характеристику злочинів як одне з важливих інформаційних джерел для розслідування [10, с. 62]. В. Шиканов у криміналістичній характеристиці вбачає вірогідну модель, що використовується слідчим як об'єктивна інформація [3, с. 357–361]. С. Косарев вказав, що криміналістична характеристика кримінальних право-

порушень заснована на кримінально-правовій характеристиці й має складну, комплексну природу, що вбирає в себе необхідні відомості, важливі для розслідування певної категорії кримінальних правопорушень, які не дублюють при цьому інші юридичні характеристики. В криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень відомості з інших наук видозмінюються, наповнюються новим змістом і призначені для криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень [13, с. 215]

На нашу думку, найбільш вдале визначення криміналістичної характеристики запропонував О. Колесніченко, який під нею розуміє систему відомостей про криміналістично значимі ознаки кримінального правопорушення даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування. [3, с. 357–361].

Криміналістична характеристика сприяє: 1) розробленню певних методик розслідування; 2) побудові характерних моделей та програм розслідування кримінальних правопорушень; 3) визначенню напрямку розслідування конкретного кримінального правопорушення. Такі складові для слідчого як інформаційна база, сукупність відомостей про кримінальне правопорушення [2, с. 221-222].

До основних елементів криміналістичної характеристики можна віднести: 1) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 2) місце та обстановку вчинення кримінального правопорушення; 3) час вчинення кримінального правопорушення; 4) знаряддя і засоби вчинення кримінального правопорушення; 5) предмет посягання; 6) особу потерпілого; 7) особу злочинця; 8) типові сліди кримінального правопорушення. Важливо пам'ятати, що не всі названі елементи простежуються в різних видах кримінальних правопорушень. Деякі відіграють першорядне значення, інші, навпаки, або не суттєві або відсутні (наприклад, кримінальне правопорушення в якому відсутня особа потерпілого). Елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень пов'язані між собою. При наявності одних ознак слідчий може догадатись

про наявність інших (наприклад, по слідах, які злочинець залишив на місці вчинення кримінального правопорушення, можливо зробити висновок про його вік, професійні навички, стать тощо) [14, с. 12].

Пропонуємо детальніше розглянути елементи криміналістичної характеристики розкрадання лісодеревини, які допоможуть у практичній діяльності слідчого.

Питання кримінальної відповідальності за розкрадання лісодеревини досить дискусійне. Стаття 246 КК України передбачає відповідальність за незаконну порубку лісу. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу настає у випадках, коли вона проводилася з порушенням нормативних актів, які регулюють порядок порубки дерев і чагарників, у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, або в заповідниках чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах (при цьому заподіяна істотна шкода) [16].

Предметом розкрадання може бути тільки річ, що має певну економічну цінність, тобто здатність задовольняти певні потреби людини і в якій в певній мірі втілено людську працю. Річ, не здатна задовольняти певні людські потреби зважаючи на її незатребуваність, не може бути предметом злочинного посягання [17, с. 128; 18, с. 26].

Ми вважаємо, що лісодеревина набуває статусу майна не з моменту заборони ним користуватись лісогосподарським підприємством, а з моменту відділення дерева від кореня. А кримінальне правопорушення проти власності буде вважатись закінченим з моменту вжиття заходів по заволодінню такою лісодервиною.

Здійснивши аналіз кримінальних проваджень та наукової літератури, притримуємось думки, що незаконна порубка та подальше злочинне заволодіння об'єктами природи, які стали майном, потрібно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень – незаконної порубки лісу та розкрадання майна, а саме за ст. 246 та ст. 185 Кримінального кодексу України.

При такій кваліфікації, предметами кримінальних правопорушень є дерева та чагарни-

ки, які зростають у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, в заповідниках або на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду.

Характер дій злочинця, що виражається у певній системі прийомів і операцій – це спосіб кримінального правопорушення. Він складається з: способу підготовки до злочинного діяння; способу його вчинення; способу приховування [12, с. 183].

Підготовка до вчинення розкрадання лісодеревини виявляється у: підборі співучасників кримінального правопорушення; підшукуванні та підготовці знарядь та засобів кримінального правопорушення (сокир, автотранспорту для трелювання та перевезення співучасників кримінального правопорушення, ручних та бензомоторних пил); виборі місця та часу розкрадання лісодеревини; підшукуванні місця реалізації незаконно здобутої лісодеревини; отримання або підроблення документів на перевезення чи легалізацію незаконно вирубаной чи викраденої лісодеревини.

Способами вчинення розкрадання лісодеревини можна назвати: при незаконній порубці – звалювання, зрубування, спилування, викопування, корчування, поперечне розпилювання тощо; у інших випадках – проникнення в виробниче приміщення, склад, де зберігається лісодеревина; трелювання деревини до місця завантаження; підроблення документів, з подальшим їх пред'явленням для безперешкодного транспортування викраденої лісодеревини.

Способами приховування розкрадання лісодеревини можуть бути: підкуп працівників правоохоронних та інших органів; залякування працівників лісництва або їх підкуп; підкуп працівників митних органів; при проведенні завантаження, перевезення незаконно отриманої лісодеревини незалучення осіб, які брали участь у незаконній порубці або розкраданні; підпал приміщення, з якого було викрадено лісодеревину; підпал ділянки, де проводилась незаконна порубка; швидка реалізація добутої деревини; виготовлення несправжніх документів для проведення порубки, транспортування та легалізації незаконно добутої деревини.

Типовими слідами кримінального правопорушення називають будь-які зміни середовища, які виникають в результаті вчинення в такому середовищі кримінального правопорушення. Проаналізувавши способи вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення, можна назвати сліди, які можна виявити під час розслідування розкрадання лісодеревини: зміни, які відбулися на земельній ділянці після незаконної порубки; зміни, які відбулися у приміщенні, звідки здійснювалось розкрадання лісодеревини; сліди, які залишені сільськогосподарською технікою; сліди рук; сліди взуття; біологічні сліди людини (сеча, піт, слина, кров тощо); сліди шин транспортного засобу (-ів), гусениць трактора; сліди, які залишені від огорожувальних предметів; сліди, залишені різноманітними інструментами; неналежно оформлені або підроблені правовстановлюючі документи (ордери, лісорубні квитки тощо); сліди-предмети побуту (недопалки, одяг, їжа); сліди лако-фарбового покриття та паливно-мастильних матеріалів; сліди механізмів розпили та рубки деревини; ідеальні сліди.

Особа злочинця – це складний комплекс, який характеризує зв'язки, ознаки, відносини, властивості, духовний і моральний світ людини у взаємодії з індивідуальними та соціальними життєвими умовами, що позначалися на процесі вчинення і приховування кримінального правопорушення [19, с. 21].

Здійснивши аналіз слідчої практики можна стверджувати, що типовий злочинець при одноосібному вчиненні досліджуваного нами кримінального правопорушення в більшості випадків це: чоловік середнього віку, не має постійного джерела доходу, проживає в небагатій родині, має неповну середню або загальну освіту. Зазвичай така особа вже притягалася до кримінальної чи адміністративної відповідальності за протиправні дії, які пов'язані із незаконною порубкою лісу. Проживає така особа в області або районі, де здійснює злочинну діяльність. Має досвід роботи з лісодервиною та відповідні знаряддя.

Досліджуване нами кримінальне правопорушення також може здійснюватись групою осіб за попередньою змовою. Здебільшого

вони мають у своєму складі дорослих осіб, яких пов'язують особистісні або сімейні зв'язки. Такі групи характеризується: відсутністю лідера, чітко вираженою антигромадською направленістю, вчиненням серії однорідних кримінальних правопорушень, відсутністю чітких довготривалих планів спільної діяльності та корумпованих зв'язків [20, с. 27].

Висновки. Криміналістична характеристика розкрадань лісодеревини є важливим елементом методики розслідування вказаного кримінального правопорушення. Впровадження ефективних криміналістичних методів розслідування досліджуваного кримінального правопорушення є важливими напрямками подальших досліджень.

Важливо вказати, що виявлення та фіксації слідів незаконної порубки лісу унеможливується через низький рівень спеціальних знань в уповноважених осіб органів досудового розслідування та потреби залучення спеціалістів до проведення відповідних слідчих оглядів.

Доцільно звернути увагу на те, що незаконна порубка лісу є способом здійснення наступного розкрадання майна, тому в такому випадку потрібна кваліфікація і за порушення законодавства у галузі охорони природи.

Література

1. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Апостиль, 2012. 304 с.
2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва: НОРМА, 2001. 240 с.
3. Криміналістика: підручник. За ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.
4. Васильева М. А. Первоначальный этап расследования незаконных рубок лесных насаждений (по материалам Дальневосточного региона России) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Москва, 2014. 26 с.
5. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. Свердловск, 1978. Вып. 69. С. 5-10.

6. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. 168 с.
7. В. Дрозд. Поняття, кримінально-правові ознаки та структура криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень. *Наука і правоохорона*. 2015. № 1. С. 166-171
8. Егоров С.Н. Теоретические основы криминалистического исследования закономерностей отражения субъективной стороны преступления: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Ижевск, 2005. 244 с.
9. Кросарев С.Ю. Криминалистические методики расследования преступлений: генезис, современное состояние, перспективы развития: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. СПб, 2005. 404 с.
10. Куемжиева С.А. Общие положения криминалистической методики. Краснодар: КубГАУ, 2015. 148 с.
11. Митричев С. П. Методика расследования отдельных видов преступлений. М., 1963. 544 с.
12. Настільна книга слідчого [наук.-практ. видання для слідчих та дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. 2-ге видання, переробл. і доп. Київ: Ін Юре, 2007. 728 с.
13. Салтевський М. В. Криміналістика: навч.-довід. посібник. К.: Правник, 1996. 160 с.
14. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2006. 624 с.
15. Криміналістика: підручник / відп. ред. Н. П. Яблоков. 2-е изд., перераб. і доп. М.: МАУП, 2001. 718 с/
16. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змінами та доповненнями). URL.:<http://zakon.rada.gov.ua>.
17. Новое уголовное право России. Особенная часть: учеб. пособ. М., 1996.
18. Семенов В.М. Чужое имущество как предмет кражи. Юрист. 2005. № 5. С. 24-29.
19. Горбатовський Є. Г. Кримінологічна характеристика втягнення неповнолітнього у вчинення злочину і практика розслідування. *Прокурорська та слідча практика*. 2005. № 1. С. 13.
20. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями: монографія. Дніпропетровськ, 2004. 223 с.